

Kommittémotion V091

Motion till riksdagen 2025/26:4206

av **Håkan Svenneling m.fl. (V)**

med anledning av prop. 2025/26:290 Sveriges utrikes underrättelsetjänst

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen i det fortsatta arbetet med inrättandet av den nya myndigheten bör möjliggöra ett ändamålsenligt ömsesidigt stöd mellan Försvarsmakten och Sveriges utrikes underrättelsetjänst (UND) och tillkännager detta för regeringen.

Inledning

I propositionen lämnar regeringen förslag till lagstiftning med anledning av inrättandet av Sveriges utrikes underrättelsetjänst (UND). I korthet har regeringen beslutat att inrätta en ny myndighet som ska bedriva verksamhet enligt lagen om utrikes underrättelseverksamhet och föreslår nu lagändringar till följd av detta. Den nya myndigheten ska överta stora delar av de uppgifter och förmågor som idag ligger på Försvarsmakten, närmare bestämt på Militära underrättelse- och säkerhetstjänsten (Must). En liknande ordning finns i USA och Storbritannien med CIA och MI6, även om det finns betydande skillnader i både uppdrag och genomförande.

Vänsterpartiet är starkt kritiskt till den process som har föranlett regeringens inrättande av en ny underrättelsemyndighet. Både processen och resultatet, att starta en ny myndighet, har mötts av stor kritik både i remissvar och i den efterföljande debatten.

Det finns mycket stora anledningar att lyssna på den militära professionen i denna fråga; det arbete som nu görs riskerar att skapa fler problem än vad det löser.

Den process som har lett fram till inrättandet av den nya myndigheten har genomförts i expressfart. Mindre än ett halvår efter att utredningen blev klar har arbetet med att starta en ny myndighet påbörjats. Detta trots omfattande kritik. Regeringens förankring av frågan hos riksdagens partier har varit obefintlig. Trots pågående försvarsberedning och ett i övrigt gott samarbete mellan regeringen och riksdagen i de försvarspolitiska frågorna, har dessa stora och omfattande förändringar av svensk underrättelseverksamhet inte diskuterats mellan regeringen och riksdagens partier i särskilt stor utsträckning. Regeringen har dessutom, utan förankring, krävt att de lagändringar som behövs beslutas av riksdagen en månad innan riksdagsvalet. Detta är anmärkningsvärt.

Det är förenat med stora risker att göra en så här stor förändring så här snabbt i de allvarstider vi befinner oss i. Just nu behövs en välfungerande underrättelsetjänst mer än någonsin. I stället för att dra in myndigheterna i en omfattande organisatorisk förändringsprocess borde regeringen förstärka det arbete som redan pågår och i de fall det behöver göras nödvändiga förändringar för att t.ex. kunna möta en bredare hotbild. Att bygga upp en helt ny myndighet tar lång tid, och det är stor risk att arbetet förlorar kraft och hastighet under tiden.

Det har också i remissvaren framkommit stor risk för dubbelarbete när den nya myndigheten kommer igång. Den personal och de uppgifter som flyttas från den nuvarande militära underrättelsetjänsten kommer, enligt remissvaren, att behövas inom det militära försvaret även framöver, vilket kommer att leda till både risk för dubbelarbete och konkurrens om personal, med allt vad det innebär. Till detta kommer de kostnader som är förenade med en ny myndighet med ledning, stab, lokaler och eget säkerhetsarbete.

I den här motionen lyfter Vänsterpartiet ett antal aspekter vi menar är avgörande för att inrättandet av den nya myndigheten ska bli ändamålsenligt.

Två myndigheter i stället för en

Den 13 juni 2025 överlämnade Underrättelseutredningen sitt betänkande En reformerad underrättelseverksamhet (SOU 2025:78). I sitt remissvar över betänkandet är Försvarsmakten och ett flertal andra myndigheter mycket kritiska till förslaget om en ny

myndighet. Försvarmakten bedömer att den förmåga som eventuellt överförs till en civil underrättelsemyndighet i allt väsentligt kommer att behöva återuppbyggas inom Försvarmakten. Regeringen har inte presenterat hur Försvarmakten ska kompenseras för de förlorade resurserna. Personalen är redan i dag en ansträngd resurs. En utökning av kompetenser och etablering av ytterligare infrastruktur, materiel och samverkan kommer både att vara kostnadsdrivande och ta lång tid. I praktiken innebär uppstarten av en ny civil utrikes underrättelsemyndighet att två organisationer ska byggas upp parallellt – den nya myndigheten UND och den verksamhet som Försvarmakten måste återuppbygga inom sin egen organisation för att kunna göra sitt jobb.

I bästa fall, givet att rätt förutsättningar finns, kan två myndigheter som arbetar överlappande innebära en total ökning av resurser och en ökad redundans i underrättelsesystemet. Motsatsen skulle däremot innebära en dränering av resurser från Försvarmaktens viktiga och helt nödvändiga arbete.

Försvarmakten konstaterar vidare att även om underrättelseverksamheten fortsatt behöver utvecklas och stärkas gör omvärldsutvecklingen omorganisationer i underrättelsesystemet särskilt känsliga. Det finns, menar man, risker med en uppdelning av underrättelseverksamheten som tar sin utgångspunkt i begreppen civil och militär. Omvärlds- och teknikutvecklingen har medfört att det inte är möjligt att tydligt dela upp vare sig hotbild, behov eller underrättelseproduktion utifrån begreppen. Det syns bl.a. i de olika typer av avbrott som har skett på undervattenskablar i Östersjön, som är svåra att bedöma vem som orsakar och varför. Ett annat exempel är de våldsdåd där svenska gäng agerar på uppdrag av statliga aktörer som t.ex. Iran.

I sitt remissyttrande över promemorian Myndigheten för utrikes underrättelser föreslår Försvarmakten att det införs en särskild uppgift rörande ändamålsenligt ömsesidigt stöd mellan myndigheterna i respektive myndighets instruktion. Vänsterpartiet förutsätter att arbetet även fortsättningsvis i hög utsträckning tar hänsyn till de aspekter Försvarmakten lyfter fram för att arbetet ska leda till en totalt bättre underrättelseverksamhet fördelad på två myndigheter. Vi instämmer därför i Försvarmaktens förslag.

För att möjliggöra ett ändamålsenligt ömsesidigt stöd mellan Försvarmakten och UND bör regeringen i det fortsatta arbetet med inrättandet av den nya myndigheten möjliggöra ett ändamålsenligt ömsesidigt stöd mellan Försvarmakten och UND. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Den typ av gränsdragningsproblem och risker för dubbelarbete som kan uppstå mellan UND och Försvarsmakten kan också komma att uppstå mellan UND och Säkerhetspolisen (Säpo). Regeringen har nyligen tillsatt en utredning som ska se över regleringen av Säpos uppgifter och verksamhet som nationell säkerhetstjänst (dir. 2026:34). Utredningen ska presentera sina slutsatser i juni 2028. Det finns således en stor risk för otydligheter inom det svenska underrättelsearbetet på ett flertal myndigheter under flera år framöver.

Vikten av demokrati och insyn

För Vänsterpartiet är en ökad demokratisering av underrättelsetjänsten avgörande. I bästa fall kan inrättandet av den nya myndigheten ge tillfälle att öka transparensen och det demokratiska inflytandet. Underrättelseverksamhet är till naturen en komplex verksamhet och av nödvändighet till stor del hemlig. Just därför är det så viktigt med fungerande verktyg för insyn och demokratisk påverkan. Självklart kommer insynen att vara begränsad, men ett väl etablerat kontroll- och granskningssystem är nödvändigt för allmänhetens förtroende för underrättelsetjänsterna.

Sveriges advokatsamfund framhåller att inrättandet av den nya myndigheten medför större integritetsrisker och att dessa dessutom är onödiga. Advokatsamfundet ser hellre att man utökar Försvarsmaktens verksamhet än inrättar en ny underrättelsemyndighet. Regeringen avfärdar Advokatsamfundets oro med att UND ska verka inom redan befintligt regelverk och att ett eventuellt ökat integritetsintrång för enskilda borde vara ytterst begränsat. Det går dock inte att bortse från att fler aktörer innebär dels att fler personer får tillgång till personuppgifter, dels ökade risker för misstag.

I dag granskas den befintliga försvarsunderrättelseverksamheten av Statens inspektion för försvarsunderrättelseverksamheten (Siun). Myndigheten består av två beslutsorgan till vilka riksdagsgrupperna nominerar ledamöter. Regeringen anger i sin proposition att UND kommer att stå under tillsyn av Siun. Därtill finns Försvarsunderrättelsedomstolen (FUD) som prövar frågor om tillstånd till signalspaning. I betänkandet av Underrättelseutredningen konstateras gällande insyn och kontroll av underrättelse- och säkerhetstjänsterna att ”i jämförelse med andra länder innehåller det svenska systemet relativt svaga inslag av parlamentarisk förankring”. I betänkandet förs även ett resonemang om att man på sikt skulle kunna överväga former

för stärkt insyn från sittande riksdagsledamöter, i linje med den tidigare Försvarets underrättelsenämnd (FUN), för att stärka den demokratiska förankringen.

Vänsterpartiet menar att det behövs en tydligare koppling till sittande parlament. Andra länder som Finland, Danmark och Storbritannien har t.ex. särskilda parlamentariska organ för tillsyn av underrättelseverksamheten. Den finska modellen med ett väl utvecklat granskningsorgan är av särskilt intresse. I samband med att Finland genomförde en omfattande underrättelsereform 2019 inrättades ett underrättelsetillsynsutskott i riksdagen. Utskottet fungerar som parlamentets särskilda kontrollorgan för både civil och militär underrättelseverksamhet och syftet är att övervaka att verksamheten bedrivs på ett ändamålsenligt och lagenligt sätt. Därtill finns även en självständig underrättelseombudsman med långtgående kontrollbefogenhet samt domstolsprövning av vissa underrättelsemetoder.

Vänsterpartiet menar att det finns goda skäl, inte minst historiska sådana, för en skärpt kontroll av svensk utrikesunderrättelseverksamhet i samband med inrättandet av UND. Den tillsyn som i dag sker genom Siun behöver stärkas med en utvecklad parlamentarisk insyn och kontroll.

Sverige bör införa ett särskilt underrättelseutskott i riksdagen enligt finsk modell för att öka den parlamentariska insynen i underrättelsetjänsternas arbete.

I Underrättelseutredningens betänkande föreslås att en särskild underrättelseombudsman inrättas. Förslaget motiveras med den speciella situation som råder för personalen inom denna skyddsvärda verksamhet med begränsningar för personalens möjligheter att utnyttja sin grundlagsskyddade meddelarfrihet.

När FUN ersattes av Siun försvann en viktig funktion som FUN tidigare fullgjorde. Utöver sitt kontrollerande uppdrag hade FUN en viktig uppgift som mellanhand mellan personal och ledning. Ordföranden kunde träda in som en informell underrättelseombudsman i ärenden där meningsskiljaktigheter förekom. Denna möjlighet saknas i dag.

Vänsterpartiet anser, i likhet med utredningen, att en särskild underrättelseombudsman, utsedd av regeringen, bör inrättas. En sådan funktion skulle kunna stärka personalens inflytande genom att erbjuda en oberoende instans dit upplevda missförhållanden eller andra betänkligheter kan rapporteras. Ombudsmannen skulle även kunna fylla en medlande och förtroendeskapande roll i de lägen där personalen inte uppfattar vare sig Siuns inspektionsverksamhet eller de fackliga organisationerna som ändamålsenliga kanaler.

Med högt förtroende och integritet skulle en underrättelseombudsman ha möjlighet att uppmärksamma viktiga frågeställningar till centrala företrädare inom RK. De exakta formerna för en underrättelseombudsman behöver utredas vidare.

Regeringen bör utreda formerna för en underrättelseombudsman.

Konsekvenser och risken med en forcerad tidsplan

Formellt beslutar regeringen själv om nya myndigheter. För att kunna starta upp verksamheten med den nya myndigheten redan den 1 januari 2027 krävs att arbetet påbörjas så snart det är möjligt. Regeringen flyttade redan i vårbudgeten 2026 medel från Försvarmakten till den nya myndigheten. Vänsterpartiet är starkt kritiskt till detta. Vi skrev redan i vår budgetmotion om hur regeringen försöker forcera processen på ett sätt som riskerar att få negativa konsekvenser givet underrättelseverksamhetens komplexitet, förslagets omfattning och tillhörande risker.

Även Försvarmakten är starkt kritisk till den föreslagna tidsplanen och menar att mot bakgrund av underrättelsesystemets betydelse för Sveriges säkerhet och det svåra säkerhetsläge vi nu befinner oss i bör reformer genomföras så säkert som möjligt, snarare än så skyndsamt som möjligt.

Vänsterpartiet vill understryka vikten av att övergången från en till två myndigheter med utrikesunderrättelseverksamhet som uppdrag sker ansvarsfullt och utan att viktig kompetens går förlorad.

Regeringens bedömning är att förslagen i propositionen inte medför några ökade kostnader för det allmänna. Propositionen berör dock inte själva inrättandet av UND, utan enbart lagstiftning som en konsekvens av detta. Det går inte att bortse från Försvarmaktens behov av verksamhet som överlappar den som kommer att ske inom UND. Det kommer helt enkelt inte att vara möjligt att helt flytta uppgifter från Must till UND utan att den ersätts. Detta kommer oundvikligen att innebära ökade kostnader. Ett exempel är ökade personalkostnader, ett annat är, som Siun påpekar i sitt remissvar, de ökade kostnaderna för att granska två myndigheter i stället för en. Dessutom behöver den nya myndigheten ledning, stab, lokaler och ett eget säkerhetsarbete kopplat till dessa, och det kommer såklart att kosta pengar.

Vänsterpartiet menar att regeringen tar alltför lätt på vilka konsekvenser den nya civila myndigheten kommer att få för den militära underrättelsetjänsten. Så agerar inte en ansvarsfull regering. Att i detta allvarliga säkerhetsläge genomföra så stora

förändringar utan förankring hos riksdagens partier och mot tunga remissinstansers rekommendation är nonchalant och bådär inte för en bra start av den nya underrättelsemyndighetens arbete.

Håkan Svenneling (V)

Samuel Gonzalez Westling (V)

Tony Haddou (V)

Gudrun Nordborg (V)

Hanna Gunnarsson (V)

Lotta Johnsson Fornarve (V)

Jessica Wetterling (V)